van teremtve? És éppen veled. Napokon, hónapokon át az a meggyőződés rakódik le benned, hogy jól, sőt — hangsúlyozod — nagyon is jól ismersz valakit, akkor aztán az illető ím ilyesféle jelenetet rögtönöz előtted, és nem tudod elrejteni a megdöbbenésedet. Idegenebb most előtted, mint akkor, amikor először találkoztatok. Megijedtél, csalódtál, senkinek sem hiszel egy darabig. A feleségednek sem beszélsz megfigyelésedről és állapotodról. A feleséged is nagyon elfoglalt a maga intézményében, és valószínűleg azért nincs ideje, hogy mindezt felfedezze. Bizonyára már rég el is felejtette azt a reggeli, számára most már egészen jelentéktelenné vált megjegyzést, hogy „ma nem hasonlítasz önmagadra". Te azonban nem.

Jobb belső zsebedben magaddal hurcolsz egy kis tükröt, és csalódottan megállapítod, hogy ezek nem mindig ugyanazok a ráncok, nem mindig ugyanaz a plomba, nem mindig ugyanaz a hang. Bizony nehéz ez a felismerés, szájadban kávékeserű nyál gyűlik össze, de hát el lehet viselni ezt is, ezt a kérlelhetetlen igazságot, megszokja az ember. Igen kellemetlen, ha világos okok nélkül alakul ki benned valami szokás, de még sokkal rosszabb, ha nem látod a végét, nem látod a módot, hogyan szabadulhatnál meg tőle; egy szokás — világos kezdet és természetes vég nélkül. Évekig hordod a gravírozott ezüst zsebórát, amely pontosan ellenőrzi az időt, és figyelmezteti gazdaságosan beosztott óráidat, munka — család — munka — ismeretbővítés, és egészen természetes, hogy ez a ketyegő mechanizmus olyannak tetszik, mint valami külső vakbél, mint valami érv, mint valami anyajegy, mint valami olyan defektus, amelyet ugyan el lehetne távolítani, de nem szabad. De hát a tükröcskének nem szabad ilyesmivé válnia. Nincs ilyen célja, nem szabad, hogy a figyelmeztetőd legyen, nem szabad, hogy hozzád nőjön, mint valami zsebóra. A tükröcskének nincs sem olyan időbeli, sem olyan lényegi célja, mint az órának. És mégis, mikor is akartam összezúzni éppen ezt a nagyapai órát? Hányszor is kivántam a sebésze lenni ennek a külső időnek, és egyedül maradni a tulajdon belső időmmel?

Tükröcske, mégiscsak apró darabokra kell törnöd. Csak meg kell várni azt az időt, hogy az emberek emlékezni kezdjenek rám. Gyakrabban kell vizsgálgatnom arcomat a kirakatokban, ahogy visszatükröződik a kirakott tárgyakról, mondjuk az almákról, banánokról, véres sonkákról és bútorszövetekről, mert ez igen jó módszer arra, hogy mások azt higgyék, hogy éppen ezek keltik fel az érdeklődésemet. Vagy pedig megtalálni az arcomat a meleg tócsa tükrében, amelyben rendszerint valami beleköpött cigarettacsutka ring nyugodtan. Egyet egészen bizonyosan tudok — akár kirakat tárgyain olvad szét ez az arc, akár a mocskos tócsában vagy a kis tükörben ölt formát: ennek az arcnak meg kell halnia. Csak várni kell. Csak idő és türelem kell hozzá.

Fordította: KOLOZSI TIBOR

RADOVAN ŽDRALE

TÁVOZÁS

Nem mehet el, hiába kiabálnak az orvosok, olyan hosszú időre, egy évre vagy talán kettőre is meg különösen nem. Lehetetlen. Ki van zárva. Egy évet áldozni egy ködös folt kigyógyítására, ami holnapra talán már el is múlik, otthagyni annyi munkát és kötelességet. Senkinek sem tetszene. Most, amikor az új üzemrészleget építik, most ne legyen ott, ne járuljon hozzá munkájával és ne szerezzen érdemeket, amikor úgy kívánta ezt az üzemrészleget, és felépítése ügyében annyit fáradozott. Kinek van még annyi tapasztalata, mint neki, ki tud úgy hatni az emberekre, mint ő? Úgy érezte, hogy a legsorsdöntőbb, legkeményebb, legjelentősebb karikát ő képezi a vállalatban, és ha csak egy pillanatra is kikapcsolódna, minden másmilyen életet kezdene élni. Évek során úgy beleadta magát a munkába, hogy a gyár hasonmásává vált, vagyis: ő a gyár, amit nem lehet betegszabadságra küldeni bizonyos ködös foltok miatt, hogy a munkások százai szív, agy és levegő nélkül maradjanak. Az elvtársak is neheztelnének rá miatta. Még nem jött el a pihenés, a gyógykezeltetés ideje.

Lám, M. elvtárs gerince is beteg, mégsem esik ki a sorból. Egy-két hónapra elugrik külföldre vagy itthon megoperáltatja magát, és — vissza a sorba. A békében is hős maradt. Ő is megkorholna. Nem, Kljutić doktor, nem küldesz el. Tudom, nem értesz majd meg. Te másfajta ember vagy, és mindenre az orvos szemével nézel. Mi, harcosok, még mindig harcban állunk, s míg mozgunk, nem szán-

dékozunk semmit abbahagyni. Pisálok és a te ködösödésedre, ha az én gyáramban beködösödik, ha a közösség nem kapja meg a devizákat, amire számított. Azt akarod, Kljutić doktor, hogy a hollandusok elkaparintsák előlem a piacot, hogy kihasználják az alkalmat. Valóban azt hiszed, hogy én és holmi ködösödés fontosabb lehet ezeknél a dolgoknál. Te azt mented, amire szakképesítetted magad, és nem mersz semmit kockáztatni. Tudd meg, hogy nem is tudnék úgy élni egy évig... Épp jó pácienst találtál, aki kibírná az eszem-alszom, eszem-alszom rezsimet.

Vagy talán nagyon is jól tudod, hogy mi történne távozásommal? Lehet, hogy ellenség vagy, és az eredményeinket akarod megtizedelni. Mi meg specializálásra küldtünk, és annyi pénzt elköltöttünk iskoláztatásodra! Mit fenyegetsz M. elvtárssal? Nem ijedek meg semmitől! Most mindjárt összetépem a végzést, és mehetsz panaszra M. elvtárshoz. Elvégre ő sem rendelkezhet az életemmel. Én feláldozom magamat és nem szabotálok, te...

Ignjat Šešić, sajátos módon, mindig úgy értelmezte esetleges gyógykezeltetését, mint távozást visszatérés nélkül. Bizonytalan és ijesztő érzés volt ez. Míg ő távol van, valaki megakadályozhatná visszatértét. Sok minden történhetne, s valószínűleg épp azért, mert nem tudhatta, mi az, ami történhet, már évek óta nem ment évi szabadságra, munkájára hivatkozva, mely miatt nem távozhat el hosszabb időre. Ez az érzés kiterebélyesedett benne, mióta a gyárba új műszaki igazgató jött. Ez az eszes, csúnya, kemény arcú ember az első pillanattól kezdve nem tetszett neki. Az első találkozás óta elégedetlenek voltak egymással. Miben rejlett elégedetlenségük és a közöttük uralkodó hűvösség, nehezen magyarázható meg. Ignjat Šešić nem is magyarázta senkinek. Becsületes ember lévén, maga is kerülte a magyarázatot, önmagának sem szívesen vallotta be, hogy nem bírja ezt a barázdás, zöldes arcot, habár a három hónap alatt, közös munkájukban a jobb keze lett. Lehet, hogy nem is volt semmi oka; az emberek között néha minden ok nélkül ellenszenv születik. Ignjat Šešić igyekezett elhinni ezt, és meggyőzni magát róla. S míg napokon át ezen (és ehhez hasonló dolgokon) töprengett, nem vette észre, hogy ez a nem létező ellentét lassan valósággá vált, mindennapi, véres, egyre súlyosabb valósággá. Mindenben és mindig ellenfelének érezte. Ilinčić mérnök mérleg lett, melyen saját súlyát mérte, miatta igyekezett, ő volt az, aki előtt lepleznie kellett hibáit és mulasztásait, aki előtt ki kell mutatni érdemeit, akit mégis mindenben ki kell elégíteni, akit akár az élete árán is, túl kell szárnyalnia.

Ha esetleges távozására gondolt, szomorúan tolakodott elő a kérdés: ki lesz a helyettese? Mély fájdalommal tudta csak magára erőszakolni, hogy beletörődjék saját határozatába, hogy a gyárat őrá bízza. Csakis őrá bízhatná, akkor biztosnak érezhetné magát, de egyben nagyon boldogtalannak is. Az őszinteség és önkritika pillanataiban őrá bízta a gyárat. Ha odajött volna és így szól: Menj (tudod, hogy tehetségesebb vagyok nálad), ilyesvalamit, vagy csak egy pillantással éreztetné, nem bírna ellenkezni. Szó nélkül leszállna a trónról. Úgy viselkedne valószínűleg, mint a jó médium.

A napokban láttam őt a doktorral. Megütköztem. Mi minden rejlik ellenem ebben az ismeretségben? Hogy jutott a doktorhoz? Sétáltak. A doktor senkivel sem sétál. Mivel hódította meg? Megismerkedett M. elvtárssal is. M. hívatta be, hogy megismerkedjenek. A doktor megdicsért, hogy ilyen tehetséges, ilyen rokonszenves embert szereztem magam mellé. Ravasz. Meghódította a doktort. Vajon egyikünknek... Elvégre, neki megvolt a lehetősége, hogy művelődjék. De lehet-e olyan megbízható, mint én? Nem egy kimondott munkáscsaládból származik, ennek még utána kell járni, gyanús ez a munkásszármazás. Csak nemrég vették fel a Szövetségbe. Miért kellett eddig várnia. De sokszor éreztem szükségét, hogy rákiáltsak, hogy mindenkire rákiáltsak, aki úgy néz rá, mint az istenre. A B osztályon csökkentette a termelési költségeket. Amikor meg az a munkás hasonló találmánnyal jött — semmi... Valakit csak azért, mert igazgató, ne szeressenek, hibákat varrjanak a nyakába és ráfogják, hogy ő olyasvalaki, akin „túlnőtt a gyár". Azt mondják, szakembernek és politikusnak kell lenni. Amikor puskát ragadtam, senki sem kérdezte, hogy értek-e hozzá.

Semmilyen töprengés nem segített nyomasztó hangulatán, mely egyre fojtogatta. Hiszen mindez csak borogatás volt, amitől, ha hozzáért, még jobban fájt a seb. Már utálta ezeket az önmagával való hadakozásokat, mert a hányásig egyformák voltak. Újságot csak a gyógykezelésre való távozásának gondolata jelentett, mely mindennek még sötétebb, még tragikusabb árnyalatot kölcsönzött. Újság volt a rövid találkozás is M.-mel.

Összetalálkoztak, és M. így szólt:

— Azt mondja Kljutić doktor, hogy nem akarsz menni gyógykezelésre. Azt hiszem, most elmehetsz. Ott van Ilinčić, ő jól vezetné a dolgokat. Nem volna

okos dolog, ha nem mennél. Kljutić mondja, hogy komolyra fordulhat a bajod, látni akarom, hogy elmész.

— Nem tudom... Az a megyőződésem, hogy a doktor túloz. Nem biztos a megállapított diagnózisban.

M. gyanakodva nézett rá:

— Nem mondhatnám. Ne csinálj bolondságokat.

Később Ignjat Šešićet az bántotta, hogy M. elvtárs szemmel láthatólag elégedetlen volt. Ezen elgondolkozott, és egy-két napig rágódott, végül úgy döntött, hogy elmegy, s ezzel kiengeszteli M. elvtársat, és megszabadul a gyanú kínjaitól.

Az utazás előtti előkészületek hosszúra nyúltak, egy egész hónapig tartottak. Úgy találta, hogy ez helyénvaló. Ezer dolgot kellett közölnie a helyettesével, aztán ellenőrizni, nem felejtett-e el valamit. Mindennap újabb, nagyon fontos dolgok jutottak eszébe. Úgy rémlett neki magának is, hogy sosem lesz vége, s így távozásának időpontja teljesen bizonytalanná vált. Egyre fáradtabbá vált, az ügy kikezdte idegeit és megfeküdte gyomrát, mint egy darab kő. El se hitte, hogy egyszer vége lesz. Újabb és újabb részletkérdések merültek fel, melyeknek fontossága és az, hogy mégis megfeledkezett róluk, megdöbbentette. Maga elé rendelte az üzemrészlegek főnökeit, az osztályok vezetőit, némelyiket több ízben is. Utasításait, figyelmeztetéseit és rendelkezéseit három példányban adta ki; összejövetelek, igazgató bizottság... a bejárat előtti fényreklám, Mica, a takarítónő, az esedékes pingálás, hirdetőtáblák, az alkalmazottak új beosztása, fehér kötény vásárlása a kantin vezetőjének, a lábtörlő kicserélése, minden, minden, minden. Nem maradhat utána semmi elintézetlen. És: mindent, ami némileg megrongálódott, ki kell cserélni, hogy kitartson a visszajöveteléig. Kell hogy emlékezzenek rá. Bármilyen kimerült és holtfáradt volt, titokban attól rettegett, egy napon arra ébred, hogy senki számára sincs mondanivalója. Ez a rémület tartotta görcsben éjjel-nappal, a családja ezt nehezen viselte el, mindenki, a felesége és két lánya az idegösszeroppanáshoz álltak közel. Az alkalmazottainak is elfogyott a türelme. Már senki sem hallgatott rá, nem teljesítették egyre sokasodó rendelkezéseit, amelyekben már senki sem ismerte ki magát. Értelmetlenekké váltak. Megértették, miről van szó. Ő meg későn, túl későn jött rá — amikor már a legbutábbak is suttogni kezdték —, hogy megvetik.

Másoktól megsértve, önmagában csalódva, Ignjat Šešić végül is visszavonhatatlanul kijelentette, hogy holnap lesz a búcsú napja. Még csak egy kis ünnepség és fogadás az irodában.

A zavarodott és levert emberek hiába igyekeztek, hogy arcukon a közöny az ő fájdalmasan ünnepélyes arckifejezéséhez hasonlítson; nem bírta ki meghatott szavak és könnyek nélkül, s ez mindenkire igen kellemetlenül hatott. Dióhéjban még egyszer mindent megismételt: ez, ez, emez meg amaz és: időnként mindenről értesítsék.

Amint elhagyta a gyárat, és rájött, hogy minden elvégeztetett, hogy holnap valami más kezdődik, fájdalmas ürességet érzett magában. Minden olyan értelmetlenné vált. Jönnek a holnap nélküli napok, gondolta.

Tétova léptekkel ment kocsijához, és hazahajtott.

A távozás igazi rémülete akkor fogta el, amikor elbúcsúzott kisírt szemű feleségétől, és beült a vonatba. Semmi értelme visszatérni valahova két év múlva, egy nem létező helyre, egy nem létező helyzetbe. Vajon megvárja-e az idő; két év múlva már senki sem ismeri. Nevetségessé válna.

Az a minden hájjal megkent doktor és az álnok barát, M. Így akartak talán megszabadulni tőlem. Lehetetlen! Nyolc nappal ezelőtt kitüntetést is kaptam. Lehetetlen!

Szemben vele egy csinos nő ült. Nem volt biztos benne, rendesen meg van-e fésülködve. De sehol sem tudta magát megnézni. Ez még idegesebbé tette. Össze kell szednie a gondolatait. A nő is a szanatóriumba megy. Meg kell még az úton kaparintania. Jó nő. Bár kedve volna hozzá.

Igen, jól ment sorom. Hálás a mi népünk. Mennyi tiszteletet kaptam csak. Kisétálok közéjük a termekbe, ők meg kiáltják: Ó, ki jön itt, ki jött el hozzánk? Jó napot, igazgató elvtárs! Milyen jó színben van ma. Hogy van a nagyságos asszony és a gyerekek? Elmúlt a fültőmirigygyulladásuk? Bennem meg valami megremeg, legszívesebben mind összeölelném, csókolnám őket. Ismerősök jönnek, a születésnapomon: ajándékok, gratulációk, izgalom, a szemükből sugárzó tisztelet és az édes, édes szavuk, amelytől ellágyul a szív.

És most — két év szanatóriumi halál. Utána meg semmi. Minek élek majd? Mit csinálok?

Nincs értelme semmire meggyógyulni. Mert semmi sem jön már. Túl korán lett vége az én színjátékomnak. Miért nem engedték, hogy ott leheljem ki a lel-

kemet, abban a gyárban? Mi közük az én egészségemhez? Ki kell gyógyulnom, hogy aztán egészségesen megdögöljek. Én nem lehetek, én nem lehetek holnap kis írnokocska. Nem tudnék hozzászokni ahhoz, ami azelőtt voltam. Három hónap alatt kimarna ez. Mint a tököt, melynek csak a héja nem rohadt még. Megaláztatások, lefokozás. Eltűrni azoknak a gúnyolódását, akiket valamikor talán megbántottam, mert félre kellett állniuk, hogy nekem helyet teremtsenek. Mica szerencsétlen lenne. Így sem volt elégedett. Mindig túlbecsülte képességeimet. Hülyeség! Lehetetlen! Lehetetlen!

— Tessék? — kérdezte csodálkozva a szemközti nő.

— Bocsánat, mondtam valamit?

— Igen, azt hittem, hogy hozzám szól.

Megizzadt, remegett, a rémálom hatása alatt egész benseje lüktetett, üldözöttnek érezte magát, tragikus, ledöntött emlékműnek, a megbántottság kemény, megperzselt torzképének.

A vonat megállt valahol.

Hova megyek? Hova? Hülye! Ökör! Ostoba!

Bogojevo. Itt lakik a nagynénám.

Könnyes torokkal hajolt ki a nyitott ablakon.

— Nénikém, drága nénikém, sejted-e legalább, mit érzek?

Aztán felkapta két hatalmas bőröndjét, és nagy elhatározással leszállt a peronra, és abban a pillanatban megkönnyebbült.

Utána minden megfontoltan történt. Ignjat Šešić elutazásának harmadik napján berobbant a megrökönyödött Kljutić orvos lakására.

— Én igazolhatom, hogy egészséges vagy, de mielőtt ezt tenném, egy nagyon kellemetlen dolgot kell veled közölnöm.

— Beszélj! — mondta lélegzetvisszafojtva, pattanásig feszülve.

— Rákod van!

Ignjat Šešić, mintha aknára lépett volna, a falig hátrált.

— Ezért kell minden más ambícióról lemondani — mondta elgondolkozva a fiatal orvos.

Ignjat Šešić egy pillanatig gondolkozott.

— Kezdetleges stádium. Nem reménytelen.

Régi gyanúja felébredt az orvossal szemben: ez a rák egy újabb hazugság.

Szótlanul, méltóságteljesen akart kivonulni, de az ajtónál meggondolta magát, és visszafordult:

— Köszönöm, doktor. Köszönöm. Mégis jó, hogy visszajöttem...

Fordította: BURKUS VALÉRIA

Szilágyi Gábor: Tiszai alkony